

РОЗДІЛ 4
ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО, ГОСПОДАРСЬКО-ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВО

УДК 346.2:622

**ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ГІРНИЧОДОБУВНИХ ПІДПРИЄМСТВ ЗА ПОРУШЕННЯ
ГІРНИЧОГО ЗАКОНОДАВСТВА ТА ЗАКОНОДАВСТВА ПРО ОХОРОНУ НАДР**

**RESPONSIBILITY OF MINING ENTERPRISES
FOR OFFENCES OF MINING LAW AND SUBSOIL SAFETY LEGISLATION**

Білоусов В.Д.,
здобувач

*Інституту права імені князя Володимира Великого
Міжрегіональної Академії управління персоналом*

У статті проаналізовано види та умови застосування до гірничодобувних підприємств заходів господарсько-правової відповідальності за порушення гірничого та надрового законодавства. Досліджено види адміністративно-господарських санкцій, що застосовуються до підприємств за порушення правил здійснення гірничої діяльності. Вироблено пропозиції щодо вдосконалення гірничого законодавства у сфері досліджуваних відносин.

Ключові слова: гірничодобувне підприємство, господарсько-правова відповідальність, адміністративно-господарський штраф, адміністративно-господарські санкції, гірниче законодавство.

В статье проанализированы виды и условия применения к горнодобывающим предприятиям хозяйственно-правовой ответственности за нарушение горного законодательства и законодательства об охране недр. Исследованы виды административно-хозяйственных санкций, применяемые к предприятиям за нарушение правил осуществления горной деятельности. Выработаны предложения по усовершенствованию горного законодательства в сфере исследуемых отношений.

Ключевые слова: горнодобывающее предприятие, хозяйственно-правовая ответственность, административно-хозяйственный штраф, административно-хозяйственные санкции, горное законодательство.

The article deals with the types of application to the mining enterprises of economic and legal responsibility for the offences of mining law and subsoil legislation. The author studied the forms of administrative and economic sanctions that are being applied to the enterprises for offences of the rules of realization of mining activity. The writer suggested the ways of improving of the mining legislation in the sphere of the analyzed relations.

Key words: mining enterprise, economic and legal responsibility, administrative-economic fine, administrative and economic sanctions, mining law.

Постановка проблеми. Невід'ємним елементом цілісної системи національної безпеки України є безпека економічна, що, перш за все, визначається такими інтересами, серед яких на сучасному етапі можна виокремити: формування конкурентоспроможної, соціально спрямованої ринкової економіки, збереження та розвиток науково-технічного потенціалу, пошук та використання альтернативних джерел енергоресурсів, енергоефективність промисловості, розв'язання соціальних проблем, інвестиційна привабливість країни тощо. Виразником, гарантом і захисником економічних інтересів виступає держава, використовуючи для виконання вказаних функцій різноманітні засоби, зокрема, засоби державного примусу, серед яких адміністративно-господарські санкції за порушення правил здійснення господарської діяльності займають особливе місце та виступають «гарантіями реалізації та захисту економічних інтересів держави» [1]. Важливою складовою правового статусу гірничодобувних та гірничопереробних підприємств як суб'єктів господарювання є несення ними відповідальності за своїми зобов'язаннями у межах закону. Її встановлення спрямовано, насамперед, на стимулювання належного виконання гірничими підприємствами покладених на них обов'язків, а також на забезпечення точного та неухильного дотримання ними правил господарювання.

Стан дослідження. Питання юридичної відповідальності осіб за порушення гірничого та надрового законодавства були і є предметом наукових досліджень багатьох вчених, серед яких варто назвати Андрейцева В.І. [2], Кіріна Р.С., Козьякова І.М. [3], Олійника О.М. Різні аспекти господарсько-правової відповідальності підприємств досліджувались, зокрема, у працях Мамутова В.К., Бобкової А.Г., Щербини В.С. [4], Вінник О.М. [5]. У той же час, пи-

тання господарсько-правової відповідальності гірничих підприємств як суб'єктів господарювання за порушення гірничого законодавства та законодавства про охорону надр залишаються поза увагою науковців. Цим зумовлюється актуальність та необхідність додаткового аналізу проблеми.

Метою статті є дослідження видів, умов та порядку застосування до гірничодобувних і гірничопереробних підприємств заходів господарсько-правової відповідальності за порушення гірничого та надрового законодавства тівироблення пропозицій щодо удосконалення законодавства у сфері досліджуваних відносин.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розглядаючи питання господарсько-правової відповідальності гірничодобувних та гірничопереробних підприємств, варто відзначити, що в науковій літературі надані різні визначення поняття «господарсько-правова відповідальність». Наприклад, за Щербиною В.С., господарсько-правова відповідальність – це комплекс передбачених законом або договором примусових заходів впливу на суб'єкта господарських правовідносин, у разі порушення останнім відповідних норм господарського законодавства чи взятих на себе господарських зобов'язань, тобто в разі скоєння ним господарського правопорушення [4, с. 316]. У свою чергу, Вінник О.М. визначає господарсько-правову відповідальність як майново-організаційні за змістом і юридичні за формою заходи впливу на економічні інтереси учасників господарських правовідносин, у разі вчинення ними господарського правопорушення [5, с. 318].

Питанням відповідальності за правопорушення у сфері господарювання присвячено розділ V Господарського кодексу України (далі – ГК), у якому встановлені загальні

засади відповідальності учасників господарських відносин, а також врегульовані відносини, пов'язані із застосуванням господарсько-правових санкцій. Зазначені загальні положення розповсюджуються і на гірничі підприємства (гірничодобувні та гірничопереробні). Згідно зі ст. 217 ГК, у сфері господарювання застосовуються наступні види господарських санкцій: відшкодування збитків, штрафні, оперативно-господарські. Крім того, до суб'єктів господарювання за порушення ними правил здійснення господарської діяльності застосовуються адміністративно-господарські санкції. Стаття 219 ГК закріплює невичерпний перелік адміністративно-господарських санкцій, які органи державної влади та місцевого самоврядування, відповідно до своїх повноважень та в порядку, встановленому законом, можуть застосовувати до суб'єктів господарювання, серед яких: вилучення прибутку (доходу); адміністративно-господарський штраф; застосування антидемпінгових заходів; зупинення дії ліцензії на здійснення суб'єктом господарювання певних видів господарської діяльності; анулювання ліцензії на здійснення суб'єктом господарювання окремих видів господарської діяльності; обмеження або зупинення діяльності суб'єкта господарювання; ліквідація суб'єкта господарювання тощо.

Передбачені законодавством господарсько-правові санкції як правові засоби відповідальності у сфері господарювання припускають настання для порушника несприятливих наслідків матеріального (майнового) характеру. Тому відповідальність гірничодобувних та гірничопереробних підприємств за своїми зобов'язаннями забезпечується наявністю в них відокремленого майна, що закріплюється за ними на відповідному правовому титулі (правах власності, господарського відання, оперативного управління, користування тощо). Господарсько-правова відповідальність гірничодобувних та гірничопереробних підприємств має свої особливості, розгляд яких дозволяє охарактеризувати специфіку правового статусу таких господарюючих суб'єктів.

Питання контролю за діяльністю гірничих підприємств (зокрема, користування ними надрами, здійснення гірничих робіт) перебувають на особливому контролі держави. Державну інспекцію за геологічним вивченням і ефективним використанням надр України здійснює Держгеонадр України. Державний контроль за використанням і охороною надр у межах своєї компетенції забезпечує Держгеоінспекція України. Державний нагляд за веденням робіт із геологічного вивчення надр, їх застосуванням та охороною, а також за використанням і переробкою мінеральної сировини (державний гірничий нагляд) здійснює Державна служба України з питань праці (Держпраці України). 30 вересня 2015 р. розпорядженням № 1021-р Кабінет Міністрів України ліквідував Держгірпромнагляд України і передав його повноваження Держпраці України. При цьому Положенням про Державну службу України з питань праці, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 11.02.2015 р. № 96, було значно звужено права уповноваженого державного органу щодо здійснення державного гірничого нагляду. Зокрема, цим Положенням передбачено, що Держпраці України, відповідно до покладених на неї завдань, зупиняє, припиняє, обмежує експлуатацію підприємств, окремих виробництв, цехів, дільниць, робочих місць, будівель, споруд, приміщень та інших виробничих об'єктів, виготовлення та експлуатацію машин, механізмів, устаткування, транспортних та інших засобів виробництва, виконання певних робіт, у тому числі, пов'язаних із користуванням надрами, застосуванням нових небезпечних речовин, реалізацією продукції шляхом видачі відповідного розпорядчого документа у передбачених законодавством випадках; анулює видані дозволи та ліцензії до усунення порушень, які створюють загрозу життю працівників; накладає у випадках, передбачених законом, штрафи за порушення законодавства, невиконання розпоряджень посадових осіб Держпраці України [6, п. 4].

Необхідно звернути увагу на те, що сьогодні не всі перелічені санкції у сфері здійснення державного гірничого нагляду можуть бути застосовані на практиці через їх законодавчу невизначеність, адже ст. 238 ГК містить важливий припис: адміністративно-господарські санкції можуть встановлюватись виключно законами, види, умови та порядок їх застосування визначаються ГК та іншими законодавчими актами.

Якщо ж звернутися до чинних на сьогодні підзаконних нормативно-правових актів, які регламентують порядок здійснення державного гірничого нагляду, варто зазначити наступне. Державний гірничий нагляд являє собою систему контролю за додержанням підприємствами, організаціями та громадянами актів законодавства, правил і норм щодо ведення робіт, пов'язаних із геологічним вивченням надр, їх використанням та охороною, а також використанням і переробкою мінеральної сировини. Здійснюється державний гірничий нагляд шляхом проведення комплексних обстежень, вибіркових перевірок, погодження нормативної документації. Зокрема, органи державного гірничого нагляду погоджують, відповідно до своєї компетенції:

- спеціальні дозволи на види діяльності, пов'язані з наданням надр у користування для видобування прісних підземних вод і розробки родовищ торфу;

- завдання на проектування та проектні рішення на дослідно-промислові роботи, будівництво гірничодобувних об'єктів або підземних споруд, об'єктів зберігання, складування, поховання шкідливих речовин, відходів виробництва, скидання стічних вод щодо додержання вимог раціонального використання охорони надр, а також об'єктів, на яких здійснюється переробка мінеральної сировини, щодо повного і комплексного вилучення наявних компонентів та використання її відходів;

- правила, інструкції та інші нормативні документи з питань використання та охорони надр, вилучення корисних компонентів у процесі переробки мінеральних ресурсів, маркшейдерсько-геодезичних робіт та вивчення родовищ корисних копалин [7, п. 7].

У разі порушення вимог щодо гірничого вивчення надр, їх охорони, а також інших правил, установлених законодавством, органи державного гірничого нагляду, зокрема, мають право:

- давати обов'язкові для виконання вказівки (приписи) про усунення порушень норм і правил ведення робіт під час геологічного вивчення надр, їх використання та охорони;

- припиняти роботи, пов'язані з користуванням надрами, зупиняти експлуатацію підприємств, об'єктів, окремих виробництв і дільниць, робочих місць та обладнання в порядку, встановленому чинним законодавством України;

- вимагати від користувачів надр обґрунтування щодо списання корисних копалин;

- надсилати (надавати) користувачам подання про невідповідність окремих посадових осіб займаній посаді для вжиття заходів і передавати прокурору або органу досудового розслідування матеріали про діяння, у яких вбачаються ознаки кримінального правопорушення [8, п. 9].

Якщо під час здійснення перевірки суб'єкта господарювання виявлено порушення, уповноважена посадова особа Держпраці України на підставі відповідного акта складає обов'язковий до виконання припис. Під час перевірки суб'єкта господарювання припис може створюватись або на підставі акта перевірки суб'єкта господарювання, або на підставі акта перевірки виробничого об'єкта. Право заборони на виконання робіт, виробництва виникає у разі виявлення під час перевірки: порушень вимог законодавства з охорони праці та промислової безпеки, що створюють загрозу життю працівників; порушень вимог Кодексу України про надра, відсутності дозволу на виконання робіт підвищеної

небезпеки та на експлуатацію (застосування) машин, механізмів, устаткування підвищеної небезпеки; не проведення у встановленому порядку та в терміни технічного огляду, випробування або експертного обстеження машин, механізмів та устаткування підвищеної небезпеки; виникнення нещасного випадку зі смертельним або тяжким наслідком, групового нещасного випадку [8, п. 2.26].

У разі виявлення факту перевищення допустимих норм технологічного навантаження об'єкта (окремого виробництва, машин і механізмів), або якщо дійсний рівень технологічного навантаження створює загрозу життю працівників, уникнути чого можливо за рахунок його зниження, роботи такого об'єкта можуть бути обмежені до допустимого безпечного рівня. Заборона виконання робіт або виробництва, обмеження його здійснюються на підставі відповідного акта перевірки за розпорядженням, підписаним уповноваженою посадовою особою Держпраці України. У разі виникнення нещасного випадку зі смертельним або тяжким наслідком, групового нещасного випадку заборона виконання робіт або виробництва як на виробничому об'єкті, так і на суб'єкті господарювання в цілому здійснюється до проведення перевірки суб'єкта господарювання (виробничого об'єкта) та складання відповідного акта.

У разі прийняття рішення про заборону виконання робіт або виробництва повинно застосовуватися пломбування відповідних об'єктів (машин і механізмів), за винятком таких, пломбування яких є технічно неможливим (переносного ручного обладнання, електричних розеток тощо). Повнення роботи (виробництва) здійснюється на підставі подання суб'єктом господарювання офіційного письмового повідомлення про повне усунення зазначених у розпорядженні порушень, які стали причиною заборони (обмеження), а також результатів перевірки їх усунення. Якщо виконання робіт (виробництва) було припинено внаслідок настання нещасного смертельного випадку, і перевіркою не виявлено порушень, що дають підставу для заборони подальшого виконання робіт (виробництва), їх поновлення здійснюється тільки на підставі акта перевірки.

Перевірка виконання припису або усунення порушень, що призвели до заборони виконання робіт або виробництва чи обмеження його, здійснюється шляхом позапланової перевірки. У разі, якщо суб'єкт господарювання може підтвердити достовірність виконання розпорядчого документа актами та документацією (наказами, відомостями, довідками тощо), перевірка достовірності наданої суб'єктом господарювання інформації здійснюється без позапланової перевірки суб'єкта господарювання (виробничого об'єкта), за умови надання ним до відповідного органу Держпраці України завірених у встановленому порядку копій цих документів.

Отже, проаналізувавши положення чинних нормативно-правових актів щодо здійснення державного гірничого нагляду, варто зауважити, що до адміністративно-господарських санкцій, які можуть бути застосовані до гірничодобувних та гірничопереробних підприємств органами державного гірничого нагляду, належать:

- заборона виконання робіт (зупинення або недопущення виконання певних видів робіт, які здійснюються суб'єктом господарювання на стадії будівництва, експлуатації, реконструкції або ліквідації; виготовлення, застосування або реалізації продукції, небезпечних речовин; користування надрами);

- заборона виробництва (зупинення виробництва суб'єкта господарювання, у т.ч. експлуатації підприємства, виробничого об'єкта, окремого виробництва, робочого місця, будівлі, споруди, приміщення, машин і механізмів);

- обмеження виробництва (зменшення технологічного навантаження підприємства, окремого виробництва, виробничого об'єкта, дільниці, машин і механізмів).

Проте у зазначеному переліку відсутній такий різновид санкцій, як адміністративно-господарський штраф, який, на думку автора, є найбільш дієвим та розповсюдженим заходом негативного стимулювання суб'єктів господарювання до правомірної поведінки. Також варто зазначити, що види, порядок та умови застосування до суб'єктів господарювання адміністративно-господарських санкцій у гірничому законодавстві (на рівні закону) не прописані, що створює, на погляд автора, нелегітимність їх застосування, ґрунтуючись на вимогах частини 2 ст. 238 ГК України.

Можна стверджувати про необхідність удосконалення законодавчих засад здійснення державного гірничого нагляду. Адже аналіз положень Закону України «Про охорону праці», яким встановлено основні повноваження центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони праці (Держпраці України, який сьогодні уповноважений здійснювати державний гірничий нагляд), показує неможливість розповсюдження його положень на державний гірничий нагляд, що зумовлено специфічним предметом правового регулювання. Отже, на підставі вищевикладеного пропонуємо доповнити положення Гірничого закону України щодо державного нагляду у сфері гірничих відносин, зокрема, ст. 10, де на законодавчому рівні варто доповнити й уточнити повноваження центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сферах промислової безпеки, державного гірничого нагляду, охорони надр, зокрема, визначивши види та умови застосування до гірничих підприємств адміністративно-господарських санкцій за порушення правил здійснення гірничої діяльності.

Також можна запропонувати запровадження адміністративно-господарських штрафів за такі правопорушення у сфері гірничих відносин:

- невиконання у встановлені терміни припису уповноваженої посадової особи органу державного гірничого нагляду про усунення порушень законодавства з промислової безпеки, охорони надр, правил ведення гірничих робіт;

- у разі відсутності дозволу на виконання робіт підвищеної небезпеки та на експлуатацію (застосування) машин, механізмів, устаткування підвищеної небезпеки;

- грубе порушення законодавства з промислової безпеки, правил ведення гірничих робіт, правил поводження з вибуховими матеріалами промислового призначення, що призвело до групового нещасного випадку;

- у разі перешкоджання проведенню перевірки та невиконання законних вимог уповноважених посадових осіб органу державного гірничого нагляду.

Діяльність гірничих підприємств є постійним джерелом техногенної небезпеки та виникнення аварій, які нерідко створюють надзвичайні ситуації та забруднення навколишнього природного середовища. Тому уявляється доцільним встановлення господарсько-правової відповідальності гірничодобувних підприємств у вигляді адміністративно-господарських штрафів за грубі порушення законодавства про охорону надр.

Висновки. Аналіз правових норм господарського, гірничого та надрового законодавства у сфері досліджуваних відносин дає підстави стверджувати, що вимоги щодо здійснення підприємствами гірничої діяльності містяться у різних законодавчих актах, не мають системного характеру, і це, безумовно, негативно впливає на процес їх правозастосування, зрозумілості і прозорості правил здійснення гірничими підприємствами господарської діяльності та зумовлює необхідність удосконалення гірничого законодавства у цьому напрямку, зокрема, шляхом систематизації та уніфікації таких вимог у Гірничому законі України та конкретизації заходів відповідальності за їх порушення. Ґрунтуючись на проведеному дослідженні, вважаємо за доцільне доповнити положення Гірничого закону України щодо державного нагляду у сфері гірничих відносин, де на

законодавчому рівні варто доповнити й уточнити повноваження центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сферах промислової безпеки, державного гірничого нагляду, охорони надр, а також визначити

види та умови застосування цим органом до гірничих підприємств адміністративно-господарських санкцій за порушення правил здійснення гірничої діяльності, зокрема, адміністративно-господарських штрафів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кантор Н.Ю. Адміністративно-господарські санкції як гарантії реалізації та захисту економічних інтересів держави / Н.Ю. Кантор // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право. – 2015. – Випуск 34. – Том 2. – С. 87 – 91.
2. Андрейцев В.І. Екологія і закон: еколого-правова відповідальність / В.І. Андрейцев – К.: Т-во «Знання» УПСР, 1991. – 48 с.
3. Кірін Р.С. Науково-практичний коментар Гірничого закону України / Р.С. Кірін, І.М. Козьяков. – Д.: Національний гірничий університет, 2011. – 504 с.
4. Щербина В.С. Господарське право: підручник / В.С. Щербина. – 6-те вид., перероб. і допов. – К.: Юрінком Інтер, 2013. – 640 с.
5. Вінник О.М. Господарське право: Курс лекцій / О.М. Вінник. – К.: Атіка, 2004. – 624 с.
6. Положення про Державну службу України з питань праці: Затв. постановою Кабінету Міністрів України від 11 лютого 2015 р. № 96 // Офіційний вісник України. – 2015. – № 21. – Ст. 584.
7. Про затвердження Положення про порядок здійснення державного гірничого нагляду: постанова Кабінету Міністрів України від 21 лютого 1995 р. № 134 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/134-95-%D0%BF>
8. Положення про організацію та здійснення державного гірничого нагляду, державного нагляду (контролю) у сфері промислової безпеки та охорони праці в системі Держгірпромнагляду України: Затв. наказом Міністерства надзвичайних ситуацій України від 11 серпня 2011 р. № 826 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1531-11>

УДК 346.34

ЗМІСТ ІНВЕСТИЦІЙНОГО ДОГОВОРУ ЗА УЧАСТЮ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ ТА ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

CONTENT OF THE INVESTMENT AGREEMENT WITH THE PARTICIPATION OF PUBLIC AUTHORITIES AND LOCAL GOVERNMENTS

Гуренко М.А.,

*аспірант кафедри господарського права
Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

У статті розглянуто загальну характеристику змісту інвестиційного договору за участю органів державної влади й органів місцевого самоврядування. Проаналізовано істотні умови інвестиційного договору загалом й інвестиційного договору за участю органів державної влади й органів місцевого самоврядування зокрема. Розглянуто особливості використання типового договору для оформлення відносин у рамках державно-приватного партнерства. Досліджено особливості формування змісту договорів про спільну діяльність і договорів про управління майном, які укладаються в рамках державно-приватного партнерства.

Ключові слова: інвестиційний договір, інвестиційний договір за участю органів державної влади й органів місцевого самоврядування, зміст договору, істотні умови договору.

В статье рассмотрена общая характеристика содержания инвестиционного договора с участием органов государственной власти и органов местного самоуправления. Проанализированы существенные условия инвестиционного договора в целом, а также инвестиционного договора с участием органов государственной власти и органов местного самоуправления в частности. Рассмотрено использование типового договора для оформления отношений в рамках государственно-частного партнерства. Исследованы особенности формирования содержания договоров о совместной деятельности и договоров об управлении имуществом, которые заключаются в рамках государственно-частного партнерства.

Ключевые слова: инвестиционный договор, инвестиционный договор с участием органов государственной власти и органов местного самоуправления, содержание договора, существенные условия договора.

General characteristics of the content of the investment agreement with the participation of public authorities and local governments are analyzed in article. Essence of investment contract investigated generally as well as essence of investment contract with the participation of public authorities and local governments in particular. It was analyzed using of a model agreement for giving proper form the behavior within the framework of public-private partnership. There were investigated the features of formation the content of the cooperation agreements and asset management agreements, which are concluding within the framework of public-private partnership.

Key words: investment agreement, investment agreement with the participation of state authorities and local governments, content of the agreement, essence of contract.

Постановка проблеми. Укладання інвестиційних договорів за участю органів державної влади й органів місцевого самоврядування є одним із засобів трансформації економіки України й дієвим засобом підвищення ефективного використання державної й комунальної власності, а також виступає альтернативою приватизації об'єктів державної й комунальної власності в зв'язку із їх низькою рентабельністю. Запорукою успішної реалізації таких договорів є насамперед максимально якісно сформований зміст договорів, тому вважаємо за необхідне досліджувати дану сферу.

Питаннями, що стосуються змісту, тобто умов інвестиційних договорів, зокрема умов різних видів інвестиційних договорів за участю органів державної влади й органів місцевого самоврядування, займається ряд вчених, а саме: О.М. Вінник, В.В. Кафарський, О.А. Медведєва, В.В. Поєдинок, В.Ю. Полатай, О.М. Чабан та інші. Водночас не всі аспекти даного питання досліджені науковцями, тому вбачаємо необхідність проаналізувати деякі з них.

Метою цієї статті є аналіз особливостей змісту інвестиційних договорів за участю органів державної влади